

Humanocentrična sigurnost u kontekstu MIP-a

MIRZA SMAJIĆ¹

Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

Savremeno transnacionalno društvo imanentno treba da karakterišu slobode, ljudska prava i sigurno okruženje. Nova era pacifističkog diskursa i digitalna transformacija znatno je promjenila ulogu države, ali i ulogu pojedinca. Prema tome, iz teorijske perspektive razvija se stara-nova ideja svakodnevnog zaštite ljudi, njihove slobode, jednakosti i blagostanja (Hampson, 2008: 230). U tom pravcu, savremeni teoretičari ukazuju na razloge o produbljanju i proširivanju koncepta sigurnost od države do pojedinca (humano-centrični pristup), uključujući novi koncept nazvan ljudska sigurnost. Koncept ljudske sigurnost prvi put se spominje sredinom 90-tih godina prošlog stoljeća u UN-ovim, a posebno u UNDP-ovom izvještaju iz 1994.godine. Ovaj dokument ljudsku sigurnost definiše „...kao stanje u kojem su ljudi oslobođeni od trauma koje opterećuju ljudski razvoj. Ljudska sigurnost znači kao prvo, sigurnost od takvih kroničnih prijetnji kao što su glad, bolest i represija. A kao drugo, znači zaštitu od iznenadnih i štetnih poremećaja svakodnevnice – bilo u domovima, na radnim mjestima ili u zajednicama²“ (UNDP,1994 u Collins, 2010:115). U tom okviru, a na osnovu multipolarne sigurnosti koju prate sve veći izvori nesigurnosti, pojavljuju se rasprave oko „sigurnosnih subjekata, sigurnosti kao emancipacije, dilemi nesigurnosti, društvenoj i ljudskoj sigurnosti i društvu rizika“ (Grizold/Kopač, 2007:19). Postavlja se pitanje da li to znači da u budućnosti možemo pretpostaviti da će biti više „nesigurnosti“ i (ili) možda neizvjesnosti nego u bilo koje drugo doba u historiji čovječanstva. Na tom tragu, savremeni politološki i sociološki diskursi slažu se u ocjeni da multipolarni svijet karakteriziraju pojedini elementi dosadašnjih procesa globalizacije: globalni ekonomski sistem, komunikacije i medijska mreža, globalna kultura, proširenje znanja, tehnološke i informatičke inovacije, veća međuzavisnost, odnosno veća interakcija među državama/ljudima itd. Identičnu klasifikaciju nove društvene i svjetske epohe nudi autor Manuel Castells, koji uvodi retoriku „novog društva i moć identiteta“ u oblikovanju umreženog svijeta na sljedeći način: „Novi sustav komunikacije koji govori sve univerzalnijim, digitalnim jezikom, globalno ujedinjuje proizvodnju i distribuciju riječi,

¹ email: mirza.smajic@fpn.unsa.ba

² Iz ovoga možemo zaključiti da ljudska sigurnost ima dva glavna aspekta, ali i da može biti ugrožena od sedam područja, koja ujedno i čine temelj osiguravanja ljudske sigurnosti: ekonomska sigurnost, prehrambena sigurnost, zdravstvena, ekološka, osobna, politička i sigurnost zajednice (Smajić, 2012:181).

zvukova i slika naše kulture, te ih istodobno prilagođava ukusima identiteta i raspoloženjima pojedinca“ (Castells, 2000:38). Općenito gledano, novi sistem globalnih vrijednosti možemo opisati kroz metaforički oblik „demokratizacije svakodnevnice“³. Tako, koncept ljudske sigurnosti i njegovi zastupnici dramatično mijenjaju tradicionalne stavove u pogledu referentnog objekta sigurnosti, pri čemu referentni objekt ne predstavlja država, već ljudi. S druge strane, snažnu potrebu razvoja koncepta ljudske sigurnosti nalažu i savremene transnacionalne (globalne) sigurnosne prijetnje. Tu prije svega ubrajamo nevojne prijetnje⁴, kao što su pandemije, ekološke posljedice, cyber prijetnje, migracije, organizovani kriminal i sl. A posebno iz našeg ugla posmatranja možemo konstatovati da su procesi globalizacije otvorili i proširili tržišta koja preoblikuju i revolucioniraju poslovanje i komunikaciju, dok su internet i cyber- prostor⁵ postali nezaobilazni oslonac svakodnevnog života i rada ljudi na početku 21.stoljeća.

Medijska i informacijska pismenost kao okvir za humanu sigurnost u digitalnom dobu

Digitalno okruženje postaje ključni prostor naše egzistencije u svakodnevnom radu, ali i ujedno izazov koji može prouzrokovati smetnje i “ranjivost” ljudskog roda. Koncept ljudske sigurnosti se može posmatrati kao odgovor na kompleksnosti savremenog sigurnosnog i digitalnog okruženja i pojave novih izvora nesigurnosti u cyber prostoru, upotpunjujući nedostatke državno-centričnog okvira. U tom kontekstu cyber prostor postaje novi „*batleground*“, odnosno “sigurnosne prijetnje i izazovi izlaze iz okvira tradicionalnog poimanja međunarodno pravno definisanog i razumijevanog koncepta ratova (sukoba, konflikta), te ulazi u sferu hibridnih asimetričnih sigurnosnih izazova i ratova” (Schmitt, 2017 u: Vajzović, 2019: 532). Međutim, promjena prirode prijetnji koje su proizvod informacijskog doba mogu snažno utjecati na pojedine domene ljudske sigurnosti, a posebno na osobnu sigurnost ili sigurnost zajednice i zbog toga je važno razvijati kompetencije, vještine i znanja o medijskoj i

³ Demokratizacija svakodnevnice predstavlja sve veće prisustvo značajnih sloboda u svakodnevnom životu, ... dok država nastoji da prenese ovlaštećnja na građane, ali obezbjeđuje niz garancija... (Gidens, 2009:11-13).

⁴ Vrlo zanimljive podatke pronalazimo u Izveštaju o ljudskoj sigurnosti 2005, Oxford gdje se konstatuje da „ratovi ne samo da su rjeđi u današnje vrijeme, nego su i mnogo manje smrtonosni. Prosječni broj pogunulih po sukobu godišnje netavnomjerno opada od 1950.tih. 1950 tipičan vojni sukob uzrokovao je smrt 38.000 ljudi, 2002: samo 600 što je pad od 98 %“ (Collins, 2010: 128).

⁵ Naprimjer, Centar za strategijske i međunarodne studije iz Washingtona DC u svom projektu „The Embassy of the Future“ internet posmatraju kao novi medij, jer se danas u virtualnom svijetu dnevno uspostavi 1,6 miliona blogova ili 18 ažuriranja u sekundi. Blog se posmatra kao medij u vlastitoj režiji koji je dostupan milionima korisnika i koji može kreirati ili utjecati na percepciju korisnika o nekim temama (Argyros, Grossman, Rohatyn, 2007:24).

informativskoj pismenosti. S druge strane, u cyber prostoru pojedinac se susreće sa mnoštvom informacija, prilika ali i mogućnosti koje mogu biti “diskurs prilike ili diskurs opasnosti” (Turčilo, 2017:134), odnosno mogu postati žrtva “digitalnog zagađenja” (dezinformacije ili manipulacije) zbog nedovoljnog nivoa medijske i informativske pismenosti. U tom kontekstu, a imajući u vidu potrebu za daljnjom demokratizacijom društva neophodno je razvijati vještine nove generacije koje će osnažiti građane da prepoznaju, razumiju i kritički promišljaju informacije ali i pravilno koriste informaciono-tehnološke mogućnosti za jačanje svojih kompetencija i znanja u digitalnom okruženju.

Da bi se ojačale vještine i kompetencije građana u informativskom dobu neophodno je jačati medijsku i informativsku pismenost na jednoj, ali i sigurnosnu kulturu građana na drugoj strani. Upravo na tom tragu može se konstatovati da „kompetencije ljudi u segmentu građanske pismenosti postale su ključne u vremenu kada je, zbog postepenog gubljenja sistemске uloge gatekeepera, teret donošenja odluka više nego ikada na pojedincima. Tradicionalni mediji, obrazovni sistem, sigurnosni sistem, pa i porodica, sve više i sve očitije gube bitku u dominaciji naspram interneta i cyber okruženja“ (Vajzović, 2019: 536). Upravo najznačajniji imperativ koncepta ljudske sigurnosti je promjena referentnog objekta i referentnih prijetnji sigurnosti, pri čemu državocentrični diskurs nije dovoljan sigurnosni „štit“, utoliko što adekvatno ne može odgovoriti na savremene sigurnosne procese, a prije svega na cyber, odnosno hibridne i asimetrične prijetnje. Neophodno je razviti simbiozu sigurnosne kulture i medijske i informativske pismenosti jer „savladavanje i prihvatanje promjena upravo je u direktnoj vezi sa razvijenom svijesću o povezanosti informativske pismenosti i kompleksnosti svijeta informacija i savremenog načina življenja, u kome je sigurnosna kultura i sigurnost i pojedinca i društva itekako značajna“ (Rašidović, 2012: 196). S obzirom da je sigurnosna kultura dio opće kulture pojedinca neophodno je u tom procesu da svaki građanin bude „educiran“⁶ prepoznati metode ili razne oblike ugrožavanja koji se mogu javiti u bližem ili daljnjem okruženju, ili pak virtuelnom svijetu, kako ne bi postao žrtva ili djelovao van zakonskih odredbi jer „...ta je kultura promišljanje o nečemu što čovjeku može ugroziti zdravlje ili život, dom, obitelj.“ (Abazović, 2014: 14). Nadopuna općeg procesa zaštite i sigurnosti ljudi u cyber prostoru, odnosno njihovo osnaživanje kroz medijsku i informativsku pismenost treba se

⁶ Većina autora je saglasno da se kroz sigurnosno obrazovanje sigurnosna kultura podiže na viši nivo. Prema tome, sigurnosnim obrazovanjem „jačaju se svijest i uvjerenja koja čine osnovnu pretpostavku za odgovarajuću otpornost prema djelovanju spoljnih i unutrašnjih protivnika i općenito nosilaca sigurnosnih rizika i prijetnji. Obogaćivanjem saznanja o oblicima, metodama i nosiocima ugrožavajuće djelatnosti, pojedinci, sredine i najširi slojevi društva, čine se sposobnijim da im se neposredno i konkretno suprotstave“ (Abazović, 2014:14).

razvijati i kroz strateško (državno) opredjeljenje razvoja cyber sigurnosti. Prema tome, cyber sigurnost shvatamo kao „stanje i praksa zaštite infrastrukture, informacijsko-komunikacijskih sistema, mreža, uređaja i informacija od ugrožavanja, u cilju zaštite ljudi, materijalnih i kulturnih dobara u ličnoj i društvenoj svojini, zaštitu društva i njegovih vrijednosti, cjelovitu zaštitu naroda, nacije, države i međunarodnih odnosa“ (Vajzović, 2019:534). Iz perspektive humanocentrične sigurnosti među najvažnijim prijetnjama se izdvajaju cyber kriminalitet, - napadi ili – terorizam koji mogu imati dalekosežne posljedice na stanje humane, nacioanlne i međunarodne sigurnosti. Šta više, osnaživanje ove vrste sigurnosnih pitanja kroz *MIL* se posmatra kroz tri nivoa, i to: individualni, institucionalni i državni (međunarodni nivo), pri čemu je prvi nivo „značajna cyber sigurnosna higijena, ali i suštinsko razumijevanje informacija, sadržaja i medija u digitalnom okruženju, kao i shvatanje kompleksnosti infrastrukture i arhitekture dezinformacija i moći ubjeđivanja građana koji nisu medijski i informacijski mudri i osnaženi” (Car, 2015 u: Vajzović, 2019: 538).

Na kraju, za sve ukupni razvoj čovjeka i jačanja njegove sigurnosne otpornosti vrlo je važno njegovo osnaživanje kroz medijsku i informacijsku pismenost jer time se ulazi u dio socijalnih, obrazovnih, političkih i ekonomskih struktura i normi koje omogućavaju kvalitetnu i sigurnu komunikaciju (interkulturalni dijalog) kako bi se dostigao željeni cilj (uporedi UNESCO, 2013). Proces dostizanja zadovoljavajuće razine medijske i informacijske pismenosti, ali i individualne sigurnosti kao vještine zahtjeva kontinuirane korake koji su najbolje ostvarivi integracijom MiL-a u formalno i neformalno obrazovanje.

Literatura

1. Abazović, Mirsad. 2014. “Sigurnosna kultura”, Mostar: Visoka škola Logos-Centar.
2. Castells, Manuel. 2000. Uspon umreženog društva, Svezak I, Zagreb: Golden marketing.
3. Collins, Alan (ed). 2010. Suvremene sigurnosne studije. Zagreb: Politička kultura.
4. Gidens, Entoni. 2009. Evropa u globalnom dobu. Beograd: Clio.
5. Grizold, Anton & Kopač, Erik .2007. „Suvremeni izazovi sigurnosti u globaliziranom svijetu“. U: Tatalović, Siniša (ur.) Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije. Zagreb: Centar za sigurnosne studije Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; Politička kultura. str. 11-27.
6. George L. Argyros, Marc Grossman, Felix G. Rohatyn. 2007. The Embassy of Future, Centre for Strategic & International studies: Washington D.C. pristupljeno 16.novembar 2020. (https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/embassy_of_the_future.pdf)

7. Hampson, O. Fen. 2008. "Human Security". u: Williams, Paul D. ed. Security Studies, An introduction. London and New York: Routledge Taylor and Fransis Group.
8. Rašidović, E. Beba. 2012. „Informacijska pismenost i sigurnosna kultura mladih“, Kriminalističke teme, (3-4), pp. 185-198.
9. Smajić, Mirza. 2012. „Evolucija koncepta ljudske sigurnosti u savremenim sigurnosnim studijama“, Sarajevski žurnal za društvena pitanja (1), pp. 179-190.
10. Turčilo, Lejla. 2017. (P)ogledi o medijima i društvu – Članci, eseji, istraživanja, Sarajevo: Vlastita naklada.
11. UNESCO, 2013. „Media and Information Literacy: policy and strategy guidelines, Paris. Pristupljeno novembar 18, 2020 (<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000225606>)
12. Vajzović, Emir. 2019. „Medijska i informacijska pismenost u sistemu Cyber sigurnosti“, Kriminalističke teme, (5), pp. 529-543.